

7278

Д-р ЯРОСЛАВ Б. РУДНИЦЬКИЙ

УКРАЇНСЬКИЙ ПРАВОПИС
UKRAINIAN ORTHOGRAPHY

ВИДАННЯ
КОМІТЕТУ УКРАЇНЦІВ КАНАДИ

ВІННІПЕГ

diasporiana.org.ua

1949

З ГОЛОСІВ КРИТИКИ

про попередні видання правопису й граматичних таблиць
цього ж автора:

“Книжечка невеличкого формату... стисло, ясно охоплює головні моменти правописних явищ української мови. Книжечка, безумовно, корисна, потрібна, а надто тим, що в ній додержано державного правопису 1929 року, що єдиний може претендувати на найбільшу наукову обґрунтованість...”

“Наше Життя”, ч. 41/1946.

“Дуже
цих грамат
а звідси п
ці можуть
стає в наслід
матики...”

Інститут Св. Володимира

о в формі
орфології,
Ці табли-
ну, що по-
шкільної гра-

ч. 31/1947.

St. Vladimir Institute

Dr. JAROSLAV B. RUDNYCKYJ

Ukrainian Orthography

THIRD EDITION

UKRAINIAN CANADIAN COMMITTEE

Winnipeg

1949

Д-р ЯРОСЛАВ Б. РУДНИЦЬКИЙ

Український правопис

ТРЕТЄ ВИДАННЯ

SL. Vol. 100. 1949. Institute

КОМПЕТ УКРАЇНЦІВ КАНАДИ

Вінніпег

1949

Printed by
Trident Press Limited
210—216 Dufferin Ave., Winnipeg, Man.

15—17th Thousand

Printed in Canada

П Е Р Е Д М О В А

Правила українського правопису, що їх зведення й пояснення подаємо тут, спираються в основному на правилах т. зв. “академічного правопису”, що його прийняли:

- 1) Українська Академія Наук у Києві в 1929 році,
- 2) Наукове Товариство ім. Шевченка у Львові в 1929 р.,
- 3) Українська Вільна Академія Наук на еміграції, починаючи з 1945 року.

З уваги на те, що в праці над “академічним правописом” брали участь безпосередньо або посередньо представники всіх українських земель та еміграції, треба дивитися на нього як вислів соборництва на правописному полі й треба вважати його за єдинообов’язковий. Правда, в т. зв. “академічному правописі” є деякі недовомовленості й недоліки, що потребували б змін і доповнень, але ж у теперішніх умовах вважаємо якінебудь правописні “реформи” за недоцільні й шкідливі.

Щодо термінології, то правописна конференція з 1928 року, що підготувляла т. зв. “академічний правопис”, залишила це питання відкритим. В нашому правописі ми притримуємося термінів, що їх прийняла й устійнила Комісія Мови ЇТШ у Львові на своїх засіданнях в р. 1935 і 1936.

Перше видання цього правопису появилось в Празі в 1942 році, як реакція на правописні зміни в тодішньому “Генерал-Губернаторстві”, введені Правописною Комісією під проводом проф. Ів. Зілінського в Кракові (головно скасування апострофа, див. два перші видання “Українського правопису” Ів. Зілінського, Краків 1941 і 1942).

Фототипічний передрук нашого правопису появилася пі-

сля війни в 1945 році на новій еміграції в Авгсбурзі, в Німеччині. Там же вийшло друге, справлене й поширене видання в р. 1948 у видавництві "Українська Книга", авторизоване для шкільного вжитку Відділом Культури й Освіти Центрального Представництва Української Еміграції (ЦПУЕ).

Віддаючи оцю книжку в руки громадськості в мене таке бажання, як колись при першому й другому виданні: Хай вона допомагає ліквідувати всі ті правописні недомогання, що ще досі в нас покутують, зокрема ж на еміграції!

Комітетові Українців Канади в Вінніпегу належиться подяка за видання цієї книжки.

Вінніпег, серпень 1949.

Ярослав Б. Рудницький.

ВСТУПНІ УВАГИ

Українська абетка

А а, Б б, В в, Г г, Ґ ґ, Д д, Е е, Є є, Ж ж, З з, И и, І і, Ї ї, Й й, К к, Л л, М м, Н н, О о, П п, Р р, С с, Т т, У у, Ф ф, Х х, Ц ц, Ч ч, Ш ш, Щ щ, Ю ю, Я я, ь (ір або зм'якшальний знак).

Деякі звуки зазначаємо двома буквами, як напр.: **дж, дз**, а то й трьома, нпр. **дзь**, бо окремих знаків для них немає. Такі складені букви до абетки не входять.

Знак наголосу

Знак наголосу (') кладеться над голосівками, коли вони могли б при різному наголошуванні надавати різного значення словам, нпр.:

му́ка — мука́
пізна́ють — пізнають
на бе́резі — на березі і т. п.

Крім цього ставлять знак наголосу в словниках та підручниках української мови, зокрема ж ув ортоепічних словниках.

Апостроф

Апострофа (') вживають для зазначення твердості попередньої приголосівки перед йотованими голосівками **ї, є, я, ю** в таких випадках:

1) після губних приголосівок **п, б, м, ф**, коли перед ними немає ще одної приголосівки, що не належала б до приростка, нпр.: **м'який, розм'якшити** (з- приросткова приголосівка), але: **цвях** (ц- неприросткова приголосівка);

2) у деяких словах після **р**, нпр.: **бур'ян, пір'я**;

3) після приростків, що кінчаються приголосівками, нпр.: **з'явище, роз'юдити, під'їхати** й ін.;

4) часом замість **і**, нпр.: **Мар'я, кур'єр** і ін.

Таблиці звуків української мови

Букви й звуки не те саме. Букви пишемо, звуки вимовляємо. Наведеними вгорі буквами можемо означити такі звуки української мови:

ГОЛОСНІ ЗВУКИ (голосівки)	Щодо ряду творення:		
	Щодо піднесення язика:		
	передні середуші задні		
	високі		
	і	и	у
	е		о
			а

ПРИГОЛОСНІ ЗВУКИ (ПРИГОЛОСІВКИ)	Щодо місця творення:		губні		передньоязикові			задньоязикові	гортанні
			двогубні	губнозубні	зубні	ясові	твердопіднебінні	м'якопіднебінні	
	Щодо ступня отвору ротової порожнини:								
	проривні	давня-глухі	п		т		ть	к	
		давня-глухі	б		д		дь	г	
	протиснені	давня-глухі		ф	с	ш	сь	х	
		давня-глухі		в	з	ж	зь		г
	проривно-протиснені	давня-глухі			ц	ч	ць		
		давня-глухі			дз	дж	дзь		
	піввідкриті	дзвінкі			л	р	ль, рь		
		носо-губні	м		н		нь		
ПОСЕРЕДНІ ЗВУКИ (ПІВГОЛОСІВКИ)	дзвінкі	у (в) й							

ПРАВОПИС ГОЛОСІВОК

§ 1. о — у

В українській мові ненаголошене **о** зближається до **у** й тому ці звуки змішуються в вимові. Писати треба за походженням (етимологією) слова, нпр.: **кожух**, **коліно**, **голубка**, хоч, **будяк**, **яблуко**, **купований** і ін. Але запам'ятайте таку залежність **о** — **у** від наголосу: **будува́ти**, але: **будо́ваний**, **малюва́ти** але: **мально́ваний** і т. п.

§ 2. е — и

Так само **е** вимовляється невиразно, майже як **и**, але писати треба згідно з походженням слова, нпр.: **мене**, **лежу**, **учитель**, але: **минеш**, **криве** і т. п.

В сумнівних випадках треба керуватися наголосом (**мене́** до **ме́не**), рухомістю **е** (**у́чень** — **у́чня**), а в окремих випадках треба заглянути до словника.

§ 3. и — і

Іноді **и** змішується з **і**, особливо після **к**, **г**, та **ч**, **ж**, **ш**, **щ**, але писати треба знову ж за походженням слова, нпр.: **кива-ти**, **гинути**, **хитатися**, **широкий**, **щиро**, але: **гіркий**, **гірший**, **огірок** і ін.

а) Букву и пишемо:

1) в родовику однини жіночих іменників, що в називни-ку однини кінчаються двома приголосівками (**вість**, **смерть**, **снасть**, **повість**), нпр.: **смерти**, **повісти**, **гордості**, **радості**, і ін. Окрім того в словах: **Руси**, **соли**, **осени**, **крови**, **любви**;

2) в групах **ри**, **ли**, між приголосівками в постійно від-

критих складах, нпр: **дрижати**, **блищати** (блиск), **grimіти**, **христити**, **тривога**, **кривавий** (хоч: **кров**);

3) у дієслівних приростках **ви-**: **викидати**, **виробляти**, **виходити** і т. п.

4) у наростках іменників на **-иння**, **баговиння**, **гарбузиння**, **жабуриння**, **огудиння**;

5) в чужих словах після **т, б, ц, з, ж, ч, ш, дз, дж, р**, нпр.: **диплом**, **система**, **режим**, **шифр** і ін.;

6) в чужих власних назвах по тих самих приголосівках (диви § 20, 3, 2);

7) у слові: **чотири**;

8) у приростку **при-**: **причепити**, **приїхати** . . .

б) Букву і пишемо:

1) на початку слова: **іней**, **інший**, **іноді**, **істик**, **іскра** і т. п.;

2) в деяких прикметниках, нпр.: **давній**, **братній**, **хатній** (в сумнівних випадках рішає словник, треба тільки вважати на те, що наросток **-ній** є завжди без наголосу!)

3) в словах: **третій**, **їхній**;

4) в родовику однини жіночих іменників, що в називнику однини кінчаються тільки одною приголосівкою, напр.: **ліч** — **печі**, **ніч** — **ночі**, **тінь** — **тіні**, **сіть** — **сіті**.

Вийнятки: **Русь**, **сіль**, **осінь**, **кров**, **любов**, — ці іменники мають в родовику однини зак. **-и**;

5) в давальнику однини чоловічих іменників (в закінч. **-ові**), нпр.: **чоловікові**, **братові**, **будякові** і ін.

6) в давальнику однини жіночих іменників, нпр.: **повісті**, **хаті**, **ночі** і ін.

7) в давальнику однини іменників середнього роду, як: **теля** — **теляті**, **лоша** — **лошаті**, **княжа** — **княжаті**, **ім'я** — **імені** і т. п.

В давальнику однини іменників на **-я** з подвоєною приголосівкою — пишемо тільки **-ю** (а не **-і**): **навчанню**, **життю**, **безладдю** . . .

8) в оруднику однини жіночих іменників на **-ість**, нпр.: **свідомістю**, **веселістю** і ін.

9) в місцевих однини іменників чоловічого й середнього роду, нпр.: в чоловіці, на коні, на кінці, в лузі, в хаті, в повісті, в ночі, в дзеркалі, на небі, на сонці, в житті і ін.

10) в називнику множини іменників жіночого роду, на **-ість** та на одну приголосівку (ніч, піч, сіль, тінь і под.), нпр.: по-вісті, тіні, ночі, речі і ін.

11) у приростку **при-** (з про-) в двох словах: прізвище, прірва.

§ 4. і — ї, а — я, е — є, у — ю

Букву **ї**, а також **я, є, ю** пишемо:

1) на початку слова, де виразно чуємо вимову **йі, йа, йе, йу**, нпр.: їхати, їжак, яма, Яким, єретик, Єфрем, юрба, Юхим і под.;

2) по голосівках, де також чуємо вимову **йі, йа, йе, йу**, нпр.: троїстий, Україна, таяти, дія, троє, моє, баюра, знаю...

Чисте **і, а, е, у**, замість **ї, я, є, ю** по голосівках пишемо в спросткованих словах, нпр.: переінакшити, поусувати, поучення і под.;

3) по приголосівках **б, п, в, ф, м, р**, коли ті **ї, я, є, ю** вимовляються як на початку слова (отже, коли чуємо вимову **йі, йа, йу**), нпр.: безхліб'я, баб'ячий, б'є, п'яний, п'ю, в'язати, в'юн, м'який, тім'ї, безриб'ї, пір'я, матір'ю й под.

Твердість цих приголосівок позначає апостроф.

4) по приростках, що кінчаються приголосівкою, а слово починається від **ї, я, є, ю**, нпр.: роз'яснити, об'єднати, об'єкт, під'їхати, під'юджувати і ін.

Окрім того **я і ю** пишемо:

5) по здвоєних приголосівках **ч, ж, ш** в наростку іменників середнього роду, нпр.: збіжжя, клоччя, Підляшшя, безладдя, писання, каяття, і под., а зокрема в оруднику жіночих іменників на **ч, ж, ш**, нпр.: ніччю, піччю, розкішшю і под.;

Але по цих зм'якшених приголосівках замість **ї** пишемо чисте **і**: сіно, цілий, слід, сніг, дівча, тісто, хоч і вимовляємо згадані приголосівки м'яко.

§ 5. о — йо — ъо

На означення йотованого **о** маємо букву **йо**, а на означення м'якої приголосівки перед **о** маємо знак **ьо**.

Букву **йо** пишемо:

1) на початку слова: **його, йому, Йона;**

2) по голосівці: **гайок, завойований . . .**

3) по приголосівках, коли по них треба означити вимову **йо**, а не їхню пом'якшеність; **вйо**, серйозний, курйоз (тут **р** тверде), фйорд і ін.

Після пом'якшеної приголосівки зазначаємо м'якість буквами **ьо**: **льон, сьомий, дьоготь, костьол, цього, трьох, забрьоханий** (тут **р** пом'якшене);

4) по приростках, що кінчаються приголосівкою, а слово починається йотованим **о**: **розйойкатися, зйоржитися зйолопити** і под.

§ 6. о — а

В деяких словах, особливо перед постійно наголошеним **а**, пишемо в попереднім складі **а** зам. **о**: **багатий, монастир, калач, гарячий, халява, хазяїн** і ін.

Але **о** залишається ще в таких словах, як **поганий** і **ногавиці, корявий** і под.

§ 7. о — е

В деяких словах бачимо перехід **е** в **о**. Діється це по приголосівках **ч, ж, ш, дж, й**, особливо тоді, коли наступний склад буває твердий (що має голосівку **а, о, у** і т. зв. старе **и** з **ы**), або коли наступний склад починається твердою приголосівкою: **вчора, жонатий, чоловік, бджола, шостий**.

Але перед складом, що має голосівку **е, і, и** (це з давнього **и**) і на кінці слова пишемо **е**, нпр.: **шестеро, жена, душею, чернець, шести, пшениця, четвертий, женити** і под.

Іноді буває, що **й** перед м'яким складом пишемо **о** нпр.: **щоці, більшості, бджолі, вечорі**, а перед твердим — **е**: **щезати, щедрий**, (це **и** з давнього **ы**), **кружечок, книжечка, лишечко** і под.

ПРАВОПИС ПРИГОЛОСІВОК

§ 8. Подвоєння приголосівок

а) в українській мові подвоюються приголосівки: **д, т, з, с, л, н, ч, ж, ш**:

1) в збірних і інших іменниках середнього роду на **-я**, нпр.: **приладдя, життя, галуззя, волосся, писання, бадилля, клоччя, збіжжя, Підляшшя, лушпайя** (=лушпай~~я~~). Ці приголосівки подвоюються тільки тоді, коли перед ними стоїть **яканебудь голосівка**. Коли ж стоїть **приголосівка**, подвоєння нема: **листя, щастя, підзамчя**...

2) в кількох чоловічих іменниках: **Ілля, суддя**;

3) в кількох жіночих іменниках: **стаття, вілла**;

4) в оруднику однини жіночих іменників, що в називнику однини кінчаються одною зм'якшеною приголосівкою (з тих, що вище вичислені): **мідь — міддю, сіль — сіттю, мазь — маззю, вісь — віссю, сіль — сіллю, тіль — тінню, піч — піччю, розкіш — розкішшю і под.**

Ці приголосівки подвоюються в оруднику одн. тільки тоді, коли перед ними стоїть **голосівка**. Коли ж стоїть **яканебудь інша приголосівка — подвоєння нема**: **жовч — жовчу, шерсть — шерстю, боязь, боязню і ін.**

Подвоєння немає в таких словах: **теля, порося.**

б) Подвоєння приголосівки **н** бачимо ще:

1) у наростку **-енний** для збільшальних прикметників, **здоровенний, страшенний, численний і под.**

В деяких випадках — подвоєння **н** надає словам різниці в значенні, нпр.: **невблаганий** (що його не вблагано), але **невблаганий** (що його взагалі не можна вблагати).

Подібно діється з іншими того рода прикетніками, як нпр.: незліченний, несказаний, незміренний, нескінченний і ін., де подвоєння **н** визначає неможливість дії;

2) в деяких іменниках, прикетниках і прислівниках, що в них одне **н** належить до пня або кореня, а друге до наростка **-ний, -ній, ник, -ниця**, нпр.: сонний, радний, баштанник, кіннота, уклінно, письменно і под.

в) Інші подвоєні приголосівки бачимо:

1) при збігу однакових приголосівок у слові, де одна приголосівка належить до приростка, а друга до кореня слова: **оббити, віддати, ззаду**;

2) при збігу однакових приголосівок у словах, де одна з них належить до пня, а друга до закінчення: **нісся, трясся, познаймо** і ін.;

3) в окремих словах як **ссати, ввесь, вважати, заввишки; ввечері, Ганна, панна, манна, ванна, ляти** (в усіх формах);

4) в чужих словах, що діставшись до української мови, не затратили подвоєння деяких приголосівок, нпр.: **барокко, брутто, нетто, донна, галло, осанна**;

5) у чужих власних назвах: **Шіллер, Ніцца, Мекка, Тассо, Льонгфелло, Шеффілд, Галлія, Мюллер, Андорра, Аннам, Едда, Діккенс, Марокко, Аллах, Патті, Оттава, Вінніпег, Цімерман, Сієрра, Едесса, Гаронна, Мілл, Брюссель, і ін., але: Мангайм, Гофман...**

§ 9. Мя'кшення приголосівок

а) Мя'кшення приголосівок зазначаємо зм'якшальним знаком **ь**. В українській мові м'якшаться такі приголосівки: **д, т, з, с, дз, ц, н, л, р**; зм'якшальний знак пишемо:

1) в кінці слова: **жаль, кінь, мазь, стань...**

2) в кінці складу перед твердою приголосівкою: **батько, редька, нудьга, близько, нянька, письмо і ін.**

3) перед **о**, якщо попередня приголосівка (перед **о**) зимовляється м'яко, нпр.: **льох, сьомий, дьоготь, трьох, тьопати...**

4) після **л** перед іншими приголосівками: **вільний, мельник, більший, щільно, Львів, Галька, їдальня, пальцем, сільський, польський . . .**

Не пишемо **ь** по **л** в групі приголосівок **лч**, коли те **ч** походить із **к**: **горілка — горілчаний, Наталка — Наталчин, галчин, рибалка — рибалчин;**

5) у закінченнях прикметників — **-ський, -цький, -зький** по **с, ц, з**: **український, козацький, запорозький, вузький, і ін.;**

6) в здрібнювальних наростках: **-енький, -есенький, -сінький, -юсінький, -енька, -онька, -онько**: **маленький, милесенький, самісінький, малюсінький, рученька, козаченько, голубонько . . .**

7) в наростках: **-альний, -яльний, -ильний, -ільний**: **пливальный, порівняльний, правильний, цільний, холодільний, доїльний;**

8) у прислівниках: **тепереньки, таменьки, тутеньки і ін.;**

9) по приголос. **ц** в кінці слів: **стрілець, хлопець, заєць, кінець, молодець і т. ін.;**

10) у родовику множини жіночих іменників м'якої групи (**пісня, вишня і под.**): **пісень, вишень, кухонь, друкарень і т. п.;**

11) в наказовім способі дієслів: **принось, винось, киньте, тратьте, сердься;**

12) в 3. особі однини й множини дійсного способу дієслів по **т**, нпр.: **спить, ходить, робить, беруть, кладуть, ходять, і т. ін.;**

13) в чужих словах по приголосівках **н, л, д, с, ц, з**, перед йотованими голосівками: **мін'йон, мільйон, барельєф, акомпан'ювати, ад'ютант . . .**

14) в наростках **-исько, -сько**: **псисько, хлопчисько, військо.**

б) Ніколи не пишемо зм'якшального знака **ь**:

1) по губних приголосівках: **б, п, в, ф, м**, по шиплячих: **ч, ж, ш, щ, дж** і по **р**, на кінці слова або складу: **голуб, степ, кров, ніж, ліч, нехворощ, ідеш, звір, кобзар, косар;**

2) поміж двома приголосівками, коли по них стоїть **я, є, ю, ї, ь**, нпр.: світ, сміх, цвіт, святий, кість, сонця, кінський, український (хоч у вимові чуємо **нь** -інський і т. п.);

3) поміж подвоєними приголосівками **нн, тт, дд, сс, і ін**; пишемо — писання (хоч у вимові чуємо писання), стаття, приладдя і ін.;

4) по **н** перед **ч, ш, ж, щ**, нпр.: менший, інший, тонший, кінчик, панщина і ін.;

5) по **н** перед наростком **-ство**: селянство, панство, ханство, громадянство, міщанство;

6) у словозмінах, коли **ь** нема в початковій формі: галка — галці, балка — балці, грудка — грудці, гуска — гусці. Коли ж у початковій формі є **ь**, то пишемо його в інших: Галька — Гальці, дідько — дідьчий, донька — доньчин і под.;

7) перед наростком **-ченко, -чук**, по приголосівках (окрім **л**): батько — безбатченко, Радько — Радченко — Радчук, Сенько — Сенченко — Сенчук, Федько — Федченко — Федчук, Панько — Панченко — Панчук, але: Галька — Гальченко — Гальчук і ін.;

8) у наростках — **-ално, -илно**: держално, мотовилно, лопатилно і ін.;

9) в кількох словах на **-ський, -зкий**: баский, жаский, боязкий, різкий, в'язкий, порський...

§ 10. Збіг і зміни приголосівок

а) Перед **ч** змінюються приголосівки так:

1) **г, з** на **ж**: ватага — ватажчина, дорогий — дорожчий, низький — нижчий, брязкати — бряжчати;

2) **к, ц**, на **ч**: козак — козаччина, німець — Німеччина;

3) **х, с** на **ш** (а **ш+ч=щ**): волох — Волощина, ліс — ліщина...

б) У прізвиськах так само: Васька — Ващенко, Онисько — Онищенко...

в) У присвійних прикметниках таких змін немає: Параска — Парасчин, Ганнуська — Ганнусьчин...

г) Перед наростками **-ство, -ський**:

1) **г, ж, з** зливаються в **-зтво, -зький**: убогий — убозтво, пороги — запорізький, Париж — паризький...

2) **к, ч, ц(ь)** зливаються в **-цтво, -цький**: робітник — робітництво, ткач — ткацький, купець купецтво — купецький...

3) **х, ш**, зливаються в **-ство, -ський**: чех — чеський, товариш — товариський — товариство, птах — лтаство...

г) Інші приголосівки не змінюються: брат — братський — братство, агент — агентський, люд — людський, студент — студентський — студентство і ін.

д) Групи приголосівок **зд, ст** змінюються на **ждж, ш**: їздити — їжджу, мастити — машу...

е) У другому (вищому) ступені прикметників і прислівників пневе **з і ж** з наростковим — **ш** (-ший) дають **жч**: близький — ближчий, дужий — дужчий, а **-с і -ш** дають **-щ**: високий — вищий, красний — кращий...

Інші приголосівки, без змін: м'який — м'якший, молодий — молодший;

є) Приподібнення приголосівок дзвінких в письмі не передаємо; пишемо: просьба.

ж) Перед приголосівкою **ц** зберігаємо на письмі первісне **ж, ч, ш**: запорожець — запорожці, дочка — дочці, юшка — юшці...

з) В деяких випадках спрощуємо групи приголосівок:

1) у групах **ждн, здн** випадає **д**: тиждень — тижня;

2) у групі **стн** випадає **т**: напасть — напасник, вість — вісник.

Вийняток: шістнадцять;

3) у групі **стл** випадає **т**: щастя — щастливий — щасливий, але часом **т** задержується: пестливий, кістлявий;

4) у групі **слн** випадає **л**: масло — масний, умисний...

и) Групи **рг** не скорочуємо: **торг**, **борг**, але **четвер** (четверга).

§ 11. Приростки й прийменники

В правописі приростків і прийменників треба вважати на те, що:

1) тільки один приросток **з-** (**із**) в письмі змінюється на **с** перед глухими приголосівками: **к, п, т, х** (легко запам'ятати в слові **капітаніха** або **коптюх**), нпр.: **скинути, спихати, стиха, схопити, іспит** і ін.

Перед усіма іншими глухими приголосівками приросток **з** — не змінюється на **с**: **зшиток, зцідити, зсунути, і ін.**;

2) приростки **роз-, без-, від-, над-, об-**, і всі інші в письмі **ніколи** (отже й перед **к, п, т, х**) **не змінюються**: **безкостий, розхапати, відсіля, обпатрати**;

3) всі прийменники: **з, без, над, від** і ін. в письмі в ніякім випадку не змінюються, нпр.: **з хати, з поля, без журби, над таблицею, від того** і ін.;

4) у складених прийменниках пишемо **з-(із-)** з розділкою: **із-за, з-поза, з-посеред, з-над, з-поміж** і т. п.

Усі інші складені прийменники, де нема **з (із)** пишемо **вкупі**: **поза, поміж, посеред** і ін.

§ 12. Наростки.

1) Наросток **-яльню, -ильний, -енький** і под. диви § 9 уст. 6, 7, 8.

2) Наростки **-енко, -енко**, треба відрізняти від **-енько, -енька**. Наросток **-енко, -енко** виступає в синівських назвах

створених від професії батька, або ймення: Коваленко, Бондаренко, і коваленко, бондаренко, кравченко і ін. Наростки **-енько, -енька** мають здрібнювальний характер; **серденько, горенько, Івасенько, Василенько** (але: Івасенко, Василенко — це прізвища), **кравченько, коваленько, вовченько** і ін.

3) У наростках **-ень, -ець** випадає **е**: **парень** — парня, **дурень** — дурня, **блазень** — блазня, **хлопець** — хлопця, **молодець** — молодця.

4) Перед наростком **-ин** приголосівки **г, к, х** змінюються на **ж, ч, ш**: Ольга — Ольжин, Домаха — Домашин, Любка — Любчин.

5) Не змішувати наростка **-иння** в словах збірного значення (відіменникових): жабури**ння**, баговин**ня** — з наростком **-іння**, що вживається в іменниках віддієслівних: ходін**ня**, голосін**ня**, носін**ня**...

Вийняток: волосін**ня**.

6) В наростках прикметників присвійних на **-ів (-їв** по голосівці) і (ї) чергується з **о й е (ї)** у відкритих складах: Петро — Петрів — Петрова, Василь — Василів — Василева. (Петрів, Василів капелюх, Петрова, Василева книжка, під Матієвою хатою).

7) Так само чергується і з **о й е** в прізвищах, географічних назвах на **-ів**: Іванів — Іванова, Кравців — Кравцева (не Кравціва): Матіїв — Матієва, Канів — Канєва, Київ — Києва, Вороньків — Воронькова...

8) У наростку **-іж і -інь** у відкритому складі і змінюється на **е**: круті**ж** — крутежу, гребін**ь** — гребєня.

9) У другому ступені прикметників пишемо **-іший** (а не **-ійший**): милі**ший**, сильні**ший**...

10. Слова типу далечі**нь** відмінюються: далечі**нь**, далечині, далечині, далечі**нь**, далечінню, в далечині.

Про **-щий, -жчий** — диви §10. е.

§ 13. Прикметники

Серед прикметників, що мають перед закінченням наросток **-н**, частина вживається з закінченням **-ній**, а також **-ний**. Частина за новим правописом мусить іти за твердою групою: безбожний, безладний, безпорадний, безробітний, величний, відповідний, господарний, довічний, заможний, книжний, набраний, модний, отрутний, майстерний, поперечний, природний, продажний, рідний, тотожний, тогобічний і т. ін.

Деякі мають подвійні форми; народний і народній, самотний і самотній і под. Інші мають **-ній** і це **-ній** є завжди без наголосу (в сумнівних випадках рідше словник).

§ 14. Дієприкметники

З дієприкметників в українській мові найчастіші дієприкметники на **-ний**, **-на**, **-не** і рідше вживані на **-тий**, **-та**, **-те**;

1) дієприкметники на **-тий** бувають із тих дієслів, що мають і дієйменнику перед **-ти** голосівку або **р**, що належать до кореня: кути — кутий, бити — битий, гріти — грітий, відтяти — відтятий, але є винятки: даний, знаний, придбаний...

2) дієслова з наростком **-н-** (**-ну-**) мають у дієприкметниках **-ний** і **-тий**: кинений, усунений, вернений (побіч: кинутий, усунутий тощо); форми на **-тий** вживають у нас рідко.

§ 15. Займенники

1) Займенники особові: він, вона, вони та зворотний відмінюємо так: він, його, йому, на ньому, нім, йому); вона, її, їй, її (до неї), в ній (їй); вони, їх, їм, ними (їми), в них (їх);

2) Займенники вказівні: той, того, тому, тим, на тому (тім), цей, цього, цьому, цим, на цьому (цім); ця, цієї, цій, цю, цією, на цій; так само відмінюється займенн.: **та**;

3) Займенники присвійні: мій, мого, моему; так само: твій, свій — свого, твого (так само: весь — всього).

4) Займенники питальні: чий, чийого, чиему, чийм, на чиему (чийм); чия, чиеї, чийй, чию, чиею, на чийй...

5) **сам** може мати в наз. мн. **самі і сами**;

6) складені займенники відмінюються в основній частині: **хтось, когось — комусь — кимсь і кимось**... так само: **щось, чийсь, котрийсь — чийогось, котрогось, чиїмось, котримсь (-мось)**... деякий, деякого, на деяких і т. д.

7) усі інші займенники: **наш, ваш, кожен, жаден, всякий, інший, інакший** — відмінюються як прикметники.

ПРИМІТКА: Після всіх прийменників наголос переходить з останнього складу на перший у таких займенниках: з **усьо́го, за ме́не, з те́бе, на се́бе, з йо́го, у не́ї, біля ко́го, від то́го, чо́го, цьо́го, усьо́го і т. д.** Але коли такий займенник належить не від прийменника, то й наголос не переходить: до **йо́го хати**.

§ 16. Числівники

1) числівник **один, одна, одно (одне)** відмінюється так, як займенник **той, та, те**, отже: **одного, однієї і т. д.**

2) числівник **два** відмінюється так: **два, двох, двом, двома, на двох**;

3) числівник **три, чотири**: **трьох, трьом, трьома, в трьох, чотрьох, чотирьом, чотирма, на чотирьох**;

4) числівник **п'ять**: **п'ятьох, п'ятьом, п'ятьома, на п'ятьох**;

5) так само як **п'ять** відмінюються: **шість, дев'ять, десять, одинадцять**... аж до **двадцять, тридцять**... аж до **дев'яност**;

6) форма **п'яти** в родовику вживається побіч **п'ятьох**, але рідше;

7) у числівниках: **одинадцять, дванадцять і ін.** пишемо **д: двадцять, тридцять і т. п.**

8) пишемо **шістнадцять** (а не **шіснацять**); **шістдесят**;

9) складені числівники на означення сотень — **двісті** (не "двіста"), **триста, чотириста, п'ятсот і ін.** — відмінюються, розпадаючись: **двох сот, п'ятьом стам, чотирмастами і т. ін.**, але **частіш** не відмінюємо: **без шістсот душ, з п'ятсот людьми**...

10) числівник **сорок і сто** мають в род. дав. і місц. закінчення **-а**: група з сорока людей . . . В оруд. пишемо сорокома або сорокма, стома;

11) у числівниках складених відмінюється тільки останнє слово: чотириста сімдесят вісім тисяч, шістсот п'ятдесят дев'ятох марок.

12) числівник **тисяча** — жіночого роду. Відмінюється як: чаша, туча, стужа;

13) числівники рядові: **перший, другий, п'ятий** і ін. відмінюються як тверді прикметники, але **третій**, як **хатній** (отже як м'які прикметники). По числівниках рядових, написаних арабськими цифрами, кладемо крапку 1. 2. 3. — (перший, другий, третій . . .); по написаних римськими цифрами можна крапки не давати;

14) у дробових числівниках відмінюємо кожен частину: дві третіх, одної п'ятої, п'ятьом сьомим і т. д.;

15) числ. півтора, півтори (ж. р.), півп'ята, півтора і ін. не відмінюються.

16) **Запам'ятати**: шостий (хоч: шести), сьомий (хоч: семи, пор. § 7).

§ 17. Складені слова

Тут треба розрізнати, до якої частини мови належить перше слово.

1) Прикметники сполучаються виключно голосівкою **о**: культурно-освітній, сільсько-господарський . . . Сюди не відноситься другий ступ., що сполучається голосівкою **е** нпр.: вищеназваний . . .

2) Коли ж першою частиною буде йменник, то по шиплячих **ч, ж, ш**, маємо **о**: душогуб, грошолуб, мишолов . . . (вийняток: очевидний).

3) Після подвоєної м'якої приголосівки та й сполучною голосівкою буде **е**: життєдайний, краєзнавство, воевода . . .

4) по інших приголосівках у м'яких лнях іменників буває то **е** (по **л, р, ц**), то **о**: землемір, мореплав, лицемір, але: конокрад, козолуп, свинопас і т. ін.;

5) числівники один, два лучаться голосівкою **о**: **о**дноденний, дво**т**ижневик;

6) числівники три, чотири — голосівкою **и**: трині**ж**ок, тризуб, чотирискладовий...

§ 18. Разом — окремо

а) Разом пишемо:

1) **ся, му** з дієсловом: вчу**ся**, битиму**у**; **му** кладемо перед **ся**: каятиму**ся**;

2) приrostки у таких прислівниках: поперше, подруге, потретьє...

3) аби-, будь-, -небудь, де-, як-, що-що: аби**х**то, аби**д**е, аби**я**к, хтоб**у**дь, кудиб**у**дь, дех**т**о, якб**у**дь, якнайкращ**и**й, що-найб**и**льший, щод**н**я, щор**о**ку, щот**и**жня, а**б**ощо, то**щ**о, поки-що;

4) сполучники щоб, якби, якщо, і ін.;

5) українські закінчення до неукраїнських слів: у Times-**i**,

6) приrostки з іменниками і ін., якщо вони мають значення прислівникове: укуп**і**, догор**и**, відсьог**о**д**н**і, як**щ**о, як**б**и, аби**щ**о.

6) приrostки з іменниками і ін., якщо вони мають значення прислівникове: укуп**і**, догор**и**, відсьог**о**д**н**і, як**щ**о, як**б**и, аби**щ**о.

В сумнівних випадках рішає словник.

б) З розділкою пишемо:

1) такі складені слова як: люби-мене, раз-у-раз, хліб-сіль, дівич-вечір, будь-що-будь, сільсько-господарський, історично-філологічний і ін.;

2) приrostки в таких випадках: по-наш**о**му, по-українсь**ь**кому, по-сво**є**му, по-німець**ь**кому і ін.;

3) з-над, з-помі**ж** (диви § 11, 4.);

4) деякі інші формальні слова (частки): ось**ь**-як, он-як, от-як**и**й, будь-як**и**й (але: як**и**йб**у**дь — разом);

5) українські закінчення до неукраїнських слів: у Times-**i**, у Zeitschrift-**i**.

в) Окремо пишемо:

1) перечення **не**, коли воно визначає заперечення: **не** добачаю, **не** має, **не** читає, **але**: немає (прислівник = нема), недобачає (тут **не** належить до дієслова);

2) бо, но, таки, то, би, б, ж, же: **би же** по приголосівці, **б, ж**, по голосівці;

3) прийменники з іменниками: у купі, до гори, як що, до річі, до вподоби, або що.

§ 19. Великі — малі букви

Великою буквою починаємо:

1) речення по крапці, питальнім й окликовім знаку та по двокрапці з лапками;

2) назви свят: Різдво, Йордан, Великдень;

3) назви святих: Ісус Христос, Бог, Богородиця, Спаситель;

4) географічні й топографічні назви: частин світу, країв, держав, міст, сіл, рік, озер, морів, островів і т. ін., нпр.: Європа, Азія, Україна, Німеччина, Київ, Харківщина, Дніпро, Чорне море, Крим, Канада, Америка й ін.

5) власні ймення й прізвища: осіб, звірят, речей, божеств, небесних тіл і ін.: Шевченко, Стефаник, Іван, Леся, Брисько, Бровко, Мурко, Камінь Доввуша, Див, Перун, Зевес, Гефест, Марс, Сатурн, Великий Віз;

6) назви газет, творів, установ, видавництв тощо: Український Вісник, Шлях Молоді, Кобзар, Каменярі, Чорна рада, Маслосоюз, Наукове Товариство ім. Т. Шевченка, Рідна Школа, Просвіта, В-во Пробоєм, Наукова Бібліотека, Українська Вільна Академія Наук, Український Вільний Університет і ін.

7) присвійні прикметники від власних імен та прізвищ: Шевченкові роковини, Франкові повісті, Стефаникові постаті, Іванова хата;

8) Іменники й займенники осіб, що до них пишемо: Високодостойний Пане Професоре, Докторе, Інженере, Директоре! Спасибі Вам за Ваш. . .

Здоровлю Вас і Ваших Батьків і всю Вашу Рідню. . .

Власні назви народів пишемо малою буквою: українці, англійці, канадійці, американці, німці, італійці. . . .

ПРАВОПИС ВІДМІНЮВАНИХ СЛІВ

§ 20. ЗРАЗКИ ВІДМІНИ ІМЕННИКІВ

А. Іменники чоловічого роду

а) тверда відміна б) м'яка відміна

ОДНИНА

1. Н. брат	сніп	зять	край
2. Р. брата	снопа	зятя	краю
3. Д. братові	снопові	зятеві	краєві
4. З. брата	сніп	зятя	край
5. К. брате!	снопе!	зятю!	краю!
6. О. братом	снопом	зятєм	краєм
7. М. (в) братові	снопі, -ові	зятеві	краю, -ї

МНОЖИНА

1. Н. брати	снопи	зяті	краї
2. Р. братів	снопів	зятів	країв
3. Д. братам	снопам	зятям	краям
4. З. братів	снопи	зятів	краї
5. К. брати!	снопи!	зяті!	краї!
6. О. братами	снопами	зятями	краями
7. М. (в) братах	снопах	зятях	краях

в) мішана відміна г) відміна на -а, -я

ОДНИНА

1. Н. грач	скляр	староста	суддя
2. Р. грача	скляра	старости	судді
3. Д. грачеві	скляреві	старосту	судді
4. З. грача	скляра	старості	суддю
5. К. грачу.	скляре!	старосто!	судде!
6. О. грачем	склярем	старостою	суддею
7. М. грачеві	скляреві	старості	судді

МНОЖИНА

1. Н. грачі	склярі	старости	судді
2. Р. грачів	склярів	старостів	суддів
3. Д. грачам	склярам	старостам	суддям
4. З. грачів	склярів	старостів	суддів
5. К. грачі!	склярі!	старости!	судді!
6. О. грачами	склярами	старостами	суддями
7. М. грачах	склярах	старостах	суддях

Як брат відмінюються: сват, дід, пан, козак, кум, гетьман, Павло, Шевченко й ін.

" зять	"	: суд, скарб, попіл, поступ, уряд, час і ін.
" сніп	"	: учень, учитель, дурень, хлопець, князь і ін.
" край	"	: лій, гній, звичай, опокій, напій, урожай і ін.
" грач	"	: багач, рубач, погонич, сторож, тріш (р. мн. грошей) і ін.
" скляр	"	: школяр, голяр, каменяр, цегляр і ін.
" староста	"	: владика, папа, воєвода, зайда, Квітка й ін.
" суддя	"	: п'яниця, тесля, перебендя, Гамалія й ін.

г) прикметникова відміна
(іменники на -ів, -ин, -ін)

ОДНИНА

1. Н. Київ	Іванів	Павлишин
2. Р. Києва	Іванова	Павлишинів
3. Д. Києву	Іванову	Павлишинові
4. З. Київ	Іванова	Павлишина
5. К. Києве!	Іванове! (і-в!)	Павлишине!
6. О. Києвом	Івановим	Павлишином
7. М. (в) Києві	Іванову, -і	Павлишині, -ові

МНОЖИНА

1. Н.	Іванови	Павлишини
2. Р.	Іванових	Павлишинах
3. Д.	Івановим	Павлишинам
4. З.	Іванових	Павлишинів
5. К.	Іванови!	Павлишини!
6. О.	Івановими	Павлишинами
7. М.	Іванових	Павлишинах

За цими зразками відмінюються прізвища й місцеві назви на -ів, -їв, -ин, -їн, нпр.: Петрів, Кравців, Харків, Канів, Миколаїв, Бабин, Лук'їн, Мар'їн і ін.

Б. Іменники жіночого роду

а) тверда відміна б) м'яка відміна

ОДНИНА

1. Н.	хата	земля	надія
2. Р.	хати	землі	надії
3. Д.	хаті	землі	надії
4. З.	хату	землю	надію
5. К.	хато!	земле!	надіє!
6. О.	хатою	землею	надією
7. М.	в хаті	в землі	в надії

МНОЖИНА

1. Н.	хати	землі	надії
2. Р.	хат (-ів)	земель	надій
3. Д.	хатам	землям	надіям
4. З.	хати	землі	надії
5. К.	хати!	землі!	надії!
6. О.	хатами	землями	надіями
7. М.	в хатах	в землях	в надіях

в) мішана відміна в) приголосівкова в.

ОДНИНА

1. Н. межа	ніч	мідь	повість
2. Р. межі	ночі	міді	повісти
3. Д. межі	ночі	міді	повісті
4. З. межу	ніч	мідь	повість
5. К. меже!	ноче!	міде!	повісте!
6. О. межею	ніччю	міддю	повістю
7. М. в межі	в ночі	в міді	в повісті

МНОЖИНА

1. Н. межі	ночі	міді	повісті
2. Р. меж	ночей	мідей	повістей
3. Д. межах	ночам	мідям	повістям
4. З. межі	ночі	міді	повісті
5. К. межі!	ночі!	міді!	повісті!
6. О. межами	ночами	мідями	повістями
7. М. в межах	в ночах	в мідях	в повістях

Як хата відмінюються: липа, риба, жінка, баба, мама, Україна й ін.

" земля	"	: суниця, доля, доня, вівця, бабуса, неділя, Маруся й ін.
" надія	"	: сім'я (Р. мн. сімей і сім'їв), армія Англія, Італія й ін.
" межа	"	: йменники на -жа, -ча, -ша, -ща: рожа, круча, душа, гуща й ін.
" ніч	"	: річ, піч, поміч і ін.
" мідь	"	: сіль (Р. од. соли) осінь (Р. од. осені), Русь (Р. одн. Руси).
" повість	"	: користь, злість, смерть, кість, (О. мн. кістьми) й ін.

Іменник **мати** відмінюється:

Н.	мати	матері
Р.	матері	матерей, (-ів)
Д.	матері	матерям
З.	матір	матері
К.	мати!	матері!
О.	матір'ю	матерями
М.	в матері	в матерях

В. Іменники середнього роду

а) тверда відміна в) м'яка відміна

ОДНИНА

1. Н.	село	місце	весілля
2. Р.	села́	місця	весілля
3. Д.	селу	місцю	весіллям
4. З.	село	місце	весілля
5. К.	село!	місце!	весілля!
6. О.	селом	місцем	весіллям
7. М.	в селі	в місці	в весіллі, -ю

МНОЖИНА

1. Н.	села	місця	весілля
2. Р.	сіл	місць	весіль
3. Д.	села́м	місцям	весіллям
4. З.	села	місця	весілля
5. К.	села!	місця!	весілля!
6. О.	села́ми	місцями	весіллями
7. М.	в селах	в місцях	в весіллях

в) міш. від. г) приголосівкова відміна

ОДНИНА

1. Н.	ложе	ім'я	ягня	лоша
2. Р.	ложа	імени	ягняти	лошати
3. Д.	ложу	імені	ягняті	лошаті
4. З.	ложе	ім'я	ягня	лоша
5. К.	ложе!	ім'я!	ягня!	лоша!
6. О.	ложем	ім'ям	ягням	лошам
7. М.	в ложу	в імені	в ягняті	в лошаті

МНОЖИНА

1. Н. лежа	імена	ягнята
2. Р. лож	імен	ягнят
3. Д. ложам	іменам	ягням
4. З. лежа	імена	ягнята
5. К. лежа!	імена!	ягнята!
6. О. ложами	іменами	ягнями
7. М. в ложах	в іменах	в ягнях

1. Н.	лошата
2. Р.	лошат
3. Д.	лошатам
4. З.	лошата
5. К.	лошата!
6. О.	лошатами
7. М.	в лошатах

Як село відмінюються: вікно, молоко, решето, слово, діло,
військо й ін.

" місце	"	: серце, поле, море й ін.
" весілля	"	: зілля, життя, обличчя, Запоріжжя, теж: листя, подвір'я, пір'я, полум'я, безхліб'я й ін.
" ложе	"	: віче, прізвище, явище, плече, (Мн.: 1. плечі; 2. плечей і пліч; 3. плечам; 6. плечами й плечима; 7. на плечах) й ін.
" ім'я	"	: тім'я, сім'я, плем'я, вим'я, рам'я і ін.
" ягня	"	: каченя, теля, поросля, хлоп'я, дитя (мн.: 1. діти; 2. дітей; 3. дітям, 6. дітьми; 7. в дітях) й ін.
" лоша	"	: курча, індича, дівча, княжа, небожа й ін.

§ 21. ЗРАЗКИ ВІДМІНИ ПРИКМЕТНИКІВ

Чоловічий р. Жіночий р. Середній р. всі роди

1. Тверда відміна

	ОДНИНА		МНОЖИНА
1. Н. добрий	добра	добре	добрі
2. Р. доброго	доброї	доброго	добрих
3. Д. доброму	добрій	доброму	добрим
4. З. доброго (діда) добрий (хліб)	добру	добре	добрих (дідів) добрі (хліби)
5. К. добрий	добра!	добре!	добрі!
6. О. добрим	доброю	добрим	добrimi
7. М. в добрій, -ому	добрій	добрім, -ому	в добрих

2. М'яка відміна

1. Н. синій	синя	сине	сині
2. Р. синього	синьої	синього	синіх
3. Д. синьому	синій	синій	синім
4. З. синього (діда) синій (папір)	синю	сине	синіх (дідів) сині (папери)
5. К. синій!	синя!	сине!	сині!
6. О. синім	синьою	синім	синіми
7. М. в синім, -ьому	в синій	в синім, -ьому	в синіх

Як **добрий** відмінюються: твердий, милий, великий, Сагайдачний, Підгайний і ін.

" **синій** " : останній, пізній, середній, літній, теж числівник: третій і ін.

§ 22. Ступенювання прикметників

А. Вищий ступінь :

1. наросток -ший, -ша, -ше: старий: старший, старша, старше;
легкий: легший, легша, легше;
дешевий: дешевший, дешевша, дешевше й ін.
2. наросток -іший, -іша, -іше: сильний: сильніший, сильніша, сильніше.
милий: миліший, миліша, миліше й ін.
3. -(ж)чий, -(ж)ча, -(ж)че: вузький, вужчий, вужча; вужче.
близький: ближчий, ближча, ближче;
низький, нижчий, нижча, нижче.
4. -щий, -ща, -ще: високий: вищий, вища, вище;
5. неправильне ступенювання: гарний: кращий, краща, краще;
добрий: ліпший, краший;
великий: більший;
малий: менший;
поганий: злий, гірший.

Б. Найвищий ступінь :

приросток **най-** (доданий до прикметника в вищому ступні): найстарший, найсильніший, найвужчий, найвищий, найліпший, найкращий і т. д.

Пор. іще § 10, уступ е, § 12, уступ 9.

§ 23. ЗРАЗКИ ВІДМІНИ ЗАЙМЕННИКІВ

1. Особові займенники

ОДНИНА

1. Н. я	ти	він	вона	воно
2. Р. мене	тебе	його	її	його
		до нього	до неї	до нього
3. Д. мені	тобі	йому	їй	йому
4. З. мене	тебе	його	її	його
		за нього	за неї	за нього
5. К. я!	ти!			
6. О. мною	тобою	ним	нею	ним,
7. М. в мені	в тобі	в нім, ньому	в ній	в нім, ньому

МНОЖИНА

1. Н.	ми	ви	вони
2. Р.	нас	вас	їх
3. Д.	нам	вам	їм
4. З.	нас	вас	їх
5. К.	ми!	ви!	
6. О.	нами	вами	ними
7. М.	в нас	в вас	в них

2. Зворотний займенник

на всі три роди й на обидва числа: себе, собі, себе (теж: -ся), собою, в собі.

3. Присвійні займенники

ОДНИНА

МНОЖИНА

1. Н. мій	моя	моє	мої
2. Р. мого	моєї	мого	моїх
3. Д. моєму	моїй	моєму	моїм
4. З. мого, мій	мою	моє!	моїх, мої
5. К. мій!	моя!	моє!	мої!
6. О. моїм	моєю	моїм	моїми
7. М. в моїм моєму	в моїй	в моїм моєму	в моїх

	ОДНИНА		МНОЖИНА
1. Н. наш	наша	наше	наші
2. Р. нашого	нашої	нашого	наших
3. Д. нашому	нашій	нашому	нашим
4. З. нашого	нашу	наше	наших
наш			наші
5. К. наш!	наша!	наше!	наші!
6. О. нашим	нашою	нашим	нашими
7. М. в нашім	в нашій	в нашім	в наших
нашому		нашому	

Як **мій**: відмінюються: твій, твоя, твоє; свій, своя, своє;

“ **наш** ” : ваш, ваша, ваше.

Займенник **їхній** відмінюється як м'які прикметники.

4. Вказівні займенники

	ОДНИНА		МНОЖИНА
1. Н. цей	ця	це	ці
2. Р. цього	цієї	цього	цих
3. Д. цьому	цій	цьому	цим
4. З. цього	цю	це	цих
цей			ці
6. О. цим	цією	цим	цими
7. М. в цім	в цій	в цім	в цих
цьому		цім	

	ОДНИНА		МНОЖИНА
1. Н. той	та	того	ті
2. Р. того	тієї	те	тих
3. Д. тому	тій	тому	тим
4. З. того,	ту	те	тих
той			ті
6. О. тих	тією	тим	тими
7. М. в в тім	в тій	в тім	тих
тому		тому	

Як **цей** відмінюються; сей, ся, се. Займенники: сам, сама, саме і такий, так, таке відмінюються як тверді прикметники.

5. Питальні займенники

	ОДНИНА			МНОЖИНА
1. Н.	чий?	чия?	чие?	чиї?
2. Р.	чийого?	чиєї?	чийого?	чиїх?
3. Д.	чийому?	чийій?	чийому?	чиїм?
4. З.	чийого?	чию?	чие?	
	чий?			чиї?
6. О.	чиїм?	чиєю?	чиїм?	чиїми?
7. М.	в чиїм чийому?	в чийій?	в чиїм? чийому?	в чиїх?

ОДНИНА

1. Н.	хто?	що?
2. Р.	кого?	чого?
3. Д.	кому?	чому?
4. З.	кого?	що?
6. О.	ким?	чим?
7. М.	в кім? кому?	в чім? чому?

Займенники: котрий, котра, котре? та який, яка, яке? відміняються як тверді прикметники.

6. Відносні займенники

Займенник хто, що відміняється як вище 5.; інші як тверді прикметники.

7. Неозначені займенники

Займенники складені: хто(не)будь, що(не)будь); хтось, щось; дехто, дещо й т. п. відміняють тільки складову частину **хто, що** за зразком під 5.; інші — як тверді прикметники.

8. Означені займенники

	ОДНИНА		МНОЖИНА
1. Н. увесь	уся	усе	усі
2. Р. усього	усієї	усього	усіх
3. Д. усьому	усій	усьому	усім
4. З. усього, увесь	усю	усе	усіх, усі
6. О. усім	усією	усім	усіми
7. М. в усім, усьому	в усій	в усім	в усіх

УВАГА: Назвук (початок слова) може змінятися: **в**весь, **в**ся, **в**се.

Займенники: **кожний, кожна, кожне** та **інший, інша, інше** відмінюються як тверді прикметники.

9. Заперечні займенники

Займенники: **ніхто, ніщо** відмінюються як **хто, що**, пор. 5.; **нічий, нічия, нічیه** як **чий**, пор. 5.; **інші** — як тверді прикметники.

Пор. іще § 15.

§ 24. ЗРАЗКИ ВІДМІНИ ЧИСЛІВНИКІВ

1. Кількісні (головні) числівники

1. Чоловічий рід	Жіночий рід	Середній рід
1. Н. один	одна	одне, одно
2. Р. одного	однієї	одного
3. Д. одному	одній	одному
4. З. одного одне	одну	одне
6. О. одним	однією	одним
7. М. в однім одному	в одній	в однім одному

Чол. і сер. рід Жіночий рід На всі три роди

1. Н.	два	дві	двоє
2. Р.	двох	двох	двох (двоїх)
3. Д.	двом	двом	двом
4. З.	два	дві	двоє (двоїх)

6. О.	двома	двома	двома
7. М.	в двох	в двох	в двох

1. Н.	три	чотири	п'ять
2. Р.	трьох	чотирьох	п'ятьох
3. Д.	трьом	чотирьом	п'ятьом
4. З.	трьох	чотирьох	п'ятьох
	три	чотири	п'ять
6. О.	трьома	чотирма	п'ятьма
7. М.	у трьох	в чотирьох	в п'ятьох

1. Н.	шість	сім	вісім
2. Р.	шістьох	сімох	вісьмох
3. Д.	шістьом	сімом	вісьмом
4. З.	шістьох	сімох	вісьмох
	шість	сім	вісім
6. О.	шістьома	сімома	вісьмома
7. М.	в шістьох	в сімох	в вісьмох

Замість п'ятьох, шістьох, сімох, вісьмох... можна вживати. п'яти, шести, сьоми, восьми...

Числівники: **сорок**, дев'яносто, сто відмінюються, приймаючи закінчення -а, а до орудного відмінка ще й такі як **сорок(о)ма й стома**.

Пор. іще § 16.

2. Порядкові числівники

відмінюються як відповідні тверді прикметники, за винятком числівника **третій, третя, третє**, що відмінюється як **синій**.

§ 25. ЗРАЗКИ ВІДМІНИ ДІЕСЛІВ

Перша дієвідміна (е, є -відміна).

Д і є с л о в о нести

ОДНИНА

1. ос. несу	я ніс, несла несло	буду нести—нестиму
2. ос. несеш	ти ніс, несла, несло	будеш нести —нести-меш
3. ос. несе	він ніс, вона несла, воно несло	буде нести—нестиме

МНОЖИНА

1. ос. несемо	ми несли	будемо нести — нестимемо
2. ос. несете	ви несли	будете нести — нестимете
3. ос. несуть	вони несли	будуть нести — нестимуть

г) Давноминулий час

1. ос. я ніс був	несла була, несло було	ми несли були
2. ос. ти ніс був	несла була, несло було	ви несли були
3. ос. він ніс був	вона несла була, воно несло було	вони несли були

У м о в н и й с п о с і б

ОДНИНА

а)

1. ос. я ніс би, несла б,
несло б
2. ос. ти ніс би, несла б,
несло б
3. ос. він ніс би, вона
несла б, воно несло б

б)

- я ніс би був, несла б була,
несло б було
ти ніс би був, несла б була,
несло б було,
він ніс би був, вона несла б
була, воно несло б було

МНОЖИНА

1. ос. ми несли б
2. ос. ви несли б
3. ос. вони несли б

- ми несли б були
ви несли б були
вони несли б були

Н а к а з о в и й с п о с і б

ОДНИНА

2. ос. неси!
3. ос. хай несе!

МНОЖИНА

1. ос. несім(о)!
2. ос. несіть!
3. ос. хай несуть!

Д і є п р и к м е т н и к и

- а) теперішнього часу діяльного стану: несучий несуча, несуче.
- б) минулого часу страдального стану: несений, несена, несена.

Д і є п р и с л і в н и к и

- а) теперішнього часу: несучи
- б) минулого часу: нісши.

Д і є с л о в о: знати

а) Тепер. час б) Минулий час в) Майбутній час

ОДНИНА

1. ос. знаю	я знав, знала, знало	буду знати — знатиму
2. ос. знаєш	ти знав, знала, знало	будеш знати — знатимеш
3. ос. знає	він знав, вона знала, воно знало	буде знати — знатиме

МНОЖИНА

1. ос. знаємо	ми знали	буду знати — знати- мемо
2. ос. знаєте	ви знали	будете знати — зна- тимете
3. ос. знають	вони знали	будуть знати — зна- тимуть

в) Давноминулий час: я знав був, знала була, знала було ...

Умовний спосіб: а) я знав би, знала б, знало б ...

б) я знав би був, знала б була, знало б було.

Наказовий спосіб: знай! хай знає! знаймо! знайте! хай знають!

Дієприкметники: а) тепер. часу діяльного стану: знаючий, знаюча, знаюче

б) минул. часу страдального стану: знаний, знана, знане.

Дієприслівники: а) тепер. часу: знаючи;

б) минул. часу: знавши

Друга дієвідміна (и, ї -відміна)

Д і є с л о в о хвалити

а) Тепер. час б) Минулий час в) Майбутній час

ОДНИНА

1. ос. хвалю	я хвалив, хвалила,
хвалило	буду хвалити —
хвалитиму
2. ос. хвалиш	ти хвалив, хвалила,
хвалило	будеш хвалити —
хвалитимеш
3. ос. хвалить	він хвалив, вона хва-
лила, воно хвалило	буде хвалити —
хвалитиме

МНОЖИНА

1. ос. хвалимо	ми хвалили	будемо хвалити —
хвалитимемо
2. ос. хвалите	ви хвалили	будете хвалити —
хвалитимете
3. ос. хвалять	вони хвалили	будуть хвалити —
хвалитимуть

г) Давноминулий час

ОДНИНА

МНОЖИНА

1. ос. я хвалив був, хвалила була
хвалило було	ми хвалили були
2. ос. ти хвалив був, хвалила була,
хвалило було	ви хвалили були
3. ос. він хвалив був, вона хвалила
була, воно хвалило було	вони хвалили були

У м о в н и й с п о с і б

ОДНИНА

а)	б)
1. ос. я хвалив би, хвалила б,
хвалило б	я хвалив би був, хвалила б
була, хвалило б було
2. ос. ти хвалив би, хвали-
ла б, хвалило б	ти хвалив би був, хвалила б
була, хвалило б було
3. ос. він хвалив би, вона
хвалила б, воно хвали-
ло б	він хвалив би був, вона хва-
лила б була, воно хва-
лило б було

МНОЖИНА

1. ос. ми хвалили б	ми хвалили б були
2. ос. ви хвалили б	ви хвалили б були
3. ос. вони хвалили б	вони хвалили б були

Н а к а з о в и й с п о с і б

ОДНИНА

2. ос. хвали!
3. ос. хай хвалить!

МНОЖИНА

1. ос. хвалім(о)!
2. ос. хваліть!
3. ос. хай хвалять!

Д і є п р и к м е т н и к и

- а) теперішнього часу діяльного стану: хвалячий, хваляча,
хваляче
б) минулого часу страдального стану: хвалений, хвалена,
хвалене

Д і є п р и с л і в н и к и

- а) теперішнього часу діяльного стану: хвалячий, хваляча,
хваляче
б) минулого часу страдального стану: хвалений, хвалена,
хвалене

Дієприслівники

а) теперішнього часу: хвалячи; б) минулого часу: хваливши:

Дієслово доїти

а) Тепер. час: дою, доїш, доїть, доїмо, доїте, доять.

б) Минулий час: доїв, доїла, доїло, доїли

в) Майбутній час: буду доїти — доїтиму, будеш доїти
— доїтимеш...

г) Давно минулий час: доїв був, доїла була, доїло
було...

Умовний спосіб: а) я доїв би, ти доїла б, воно
доїло б;

б) я доїв би був, ти доїла б була,
воно доїло б було...

Наказовий спосіб: дій, хай доїть! діймо! дійте! хай
доять!

Дієприкметники: а) теперішнього часу: доячий,
дояча, дояче
б) страд. минулого часу: дое-
ний, доєна, доєне

Дієприслівники: а) теперішнього часу: доячи;
б) минулого часу: доївши.

Третя дієвідміна (си- відміна)

Дієслова: дам, їм

а) Тепер. час б) Минулий час в) Майбутній час

ОДНИНА

1. ос. дам*), їм	я дав, дала, дало, їв, їла, їло	буду їсти — їсти-му
2. ос. даси, їси	ти дав, дала, дало, їв, їла, їло	будеш їсти — їсти-меш
3. ос. дасть, їсть	він дав, вона дала, воно дало, їв, їла, їло	буде їсти — їсти-ме

МНОЖИНА

1. ос. дамо, їмо	ми дали, їли	будемо їсти — їсти-мемо
2. ос. дасте, їсте	ви дали, їли	будете їсти — їсти-мете
3. ос. дадуть, їдять	вони дали, їли	будуть їсти — їсти-муть.

г) Давноминулий час: я дав був, їв був, дала була, їла була, дало було, їло було.

Умовний спосіб: а) я дав би, їв би;
б) я дав би був, їв би був.

Наказовий спосіб: дай! їж! даймо! їймо! дайте! їйте! хай дадуть! їдять!

Дієприкметник: минулого часу страдального стану: даний -на, -не, їдений, -на, -не.

Дієприслівники: а) теперішнього часу: їдючи;
б) минулого часу: давши, ївши.

Дієслово: бути

а) Теперішній час: я є, ти є (еси), він, вона, воно є (єсть), ми, ви, вони є.

*) Значенням майбутній час.

б) М и н у л и й ч а с: я, ти був, була, було, ми були...

в) м а й б у т н і й ч а с: буду, будеш, буде, будемо, будете,
будуть.

У м о в н и й с п о с і б: а) я був би, ти була б, воно було б;
б) я був би був, ти була б була,
воно було б було...

Н а к а з о в и й с п о с і б: будь! хай буде! будьмо! будьте!
хай будуть!

Д і є п р и к м е н и к и: а) тепер. часу: будучий, будуча,
будуче
б) минулого часу: бувший, був-
ша, бувше.

Д і є п р и с л і в н и к и: а) теперішнього часу: будучи;
б) минулого часу: бувши.

ПРАВОПИС ІНШОМОВНИХ СЛІВ

§ 26. Голосівки.

Чужомовне **і** (і у) передаємо в українській мові дwoяко:

а) **Чуже і — нашим і:**

1) на початку слова: історія, імперія, ідея, інститут, Італія.

2) по всіх приголосівках перед голосівками **і** перед **й**. Але чуже **іа, іе, іу** передаємо нашим **ія, іе, ію**: матеріал, копія, амоніак, авдієнція, гієна, Трієст, тріумф, тріумвірат, медіум, критерій, радій, алюміній і ін.

Але **іо** передаємо і нашим **іо**: біографія, біологія, аксіома, ембріон, геліотроп, Онтаріо і ін.

Іноді замість **ія, іе, ію** пишемо саму йотовану голосівку **я, є, ю** (отже йа, йе, йу), без **і**: прем'єр, суб'єкт, мар'єж, п'єса, Ф'юме, ф'юрд.

Але нема цього скорочення по приголосівках **з, с, ц, л, н**: бульйон, мільйон, мільярд, коньяк, адьютант, Мольєр Тардье, Лявуазье (в цих словах наголос на останньому складі);

3) після приголосівок **б, в, г, ґ, к, л, м, н, п, ф, х**, а між тим і в наростках: **-ік, -іка, -ікум, -ічний**: білет, вібріон, гідравлічний, кінетика, республіка, лімфа, нігілізм, пілот, офіціоз, націоналіст, технік, ботаніка, академік, тропік, піраміда, філософія, кубічний, бакхічний, хініна і ін.;

4) на кінці слова: жюрі, попурі, колібрі, гаракірі, ефенді й ін. Ці слова в українській мові **не відмінюються**;

5) у новозапозичених чужих назвах власних (пишемо **і**) Берлін, Едінбург, Шіллер, Ляйпціґ, Альжір, Чикаґо, Дізраелі, Дільман, Тімур, Россіні, де-Бюссі, Чімароза, Жід, де-Нанжі, Мікель, Філіппо, Прісціян, Готфрід, Тільзіт, Вашингтон, Цюріх, Брістол, Мітава, Вінніпег, Ніцца, Піренеї, Хіва, Капрі,

Поті, Сандусі, Гібральтар, Вікторія, Болівія, Гімалія, Пекін, Бермінгем і ін.

По голосівках в чужих словах пишемо також ї зам. і: Каїн, руїна, архаїзм, кокаїна, целюльоїд, Енеїда, егоїзм, альтруїзм.

Але після приростків початкове і не змінюється: поінформувати, праїсторія.

б) Чуже і — нашим и:

1) Еспанія, Європа, Евфрат, епідемія, епізод і ін. Але в них назвах: директор, диктатор, система, тиран пропозиція, цифра, режим, криза, шифр, речитатив, експеримент, фізика, історичний, ритмічний, антимон, булiten, динаміт і ін.;

2) по тих самих приголосівках у чужих власних назвах, але давніше запозичених і зовсім зукраїнізованих: Америка, Африка, Париж, Рига, Єгипет, Висла, Давид, Вавилон, Рим і т. п.

в) Чуже е — нашим е:

1) Еспанія, Європа, Ефрат, епідемія, епізод і ін. Але в даєніших пишемо **е**: Єгипет, Євген, еретик і под.

2) в середині слів по всіх приголосівках: академія, телефон, телеграф, елекритка, лекція, епопея, ідея, хемія, амнестія, педагог, і ін.

В сумнівних випадках рішає словник.

§ 27. Двозвуки: *ai, oi, ei, ei*

1) Двозвуки *ai, oi* коли вони перед приголосівками передаємо нашим **ав (яв)** і **ов**: Август, Штравс, Гавф, льокавт, Бічер-Стов, Бернард Шов,, Павльсон. Коли ж ці звуки перед **голосівками**, передаємо їх нашим **ау**: Ауге, Ауербах, Бауер, Шопенгауер, Тоуер, Соуер і под.

2) Двозвук *ei* передаємо нашим **ев**: неврастенія, невріт, невтральний, але **німецьке ei** передаємо нашим **ой**: Нойрат, Нойман, Ойтінг, Фоєрбах (=Фойєрбах).

3) Дзозвук *ei* (німецький та голляндський) передаємо нашим **ай**: Гайне, Кляйст, Ляйпціг, Вайгольд, Ляйбніц, ляйт-мотив, портвайн, Шляйхер, Швайцарія, Фан Вайк, Фан Дайк, Штайнталь...

4) чужі сполучення *ao, ae, oa, ui, io, ue, eo, ea* передаємо без зміни: каолін, какао, фаетон, коаліція, віртуоз, дуєт, ідеологія, поєт, менуєт... Але французьке *oi* передаємо нашим **уа**: Бенуа, Франсуа. Окрім того чужі сполучення *ua, ea* на кінці слова пишемо нашим **уя, ея**: Генуя, статуя, ідея, алея.

5) Французькі наростки *-eur, -aire* в чолов. іменниках -- нашим **-єр**: акціонер, режисєр, гувернєр, інженєр... (наголос на останнім складі).

Але іноді пишемо тут **-ир**: дезєртир, командир, кірасир, бригадир, гренадир.

Згідно з латинською мовою пишемо **-ор**: актор, доктор, інструктор, репетитор і аналогічно: контрольор, амбасадор; інколи пишемо **-ар**: нотаєр, секретар, інвєнтар, місіонаєр.

§ 28. Приголосівки

а) Придихове *h* перед голосівками на початку слова в чужих словах передаємо нашим **г**: Геллада, гістерія, гієрогліф, гагіографія і ін. Іноді пишемо без **г**: історія, арфа, омар...

б) чуже *h* передаємо нашим **г**: Гегель, Гамбург, гуманізм...

в) Чуже *g* передаємо двояко:

1) в давніших запозиченнях особливо з грецької мови пишемо **г**: ангел, граматика, програма, графіка, логіка, географія, гігієна і ін.

2) в новіших запозичених пишемо **г**: агєнт, агроном, Гаронна, гвардія, інтелігєнт, і ін. А іноді пишемо й тут **г**: організація, група, фігура, газета, газ, Англія, й ін.

В сумнівних випадках звертатись до словника.

в) Чужомовне *l* передаємо дwoяко:

1) як **м'яке л** — в новіших запозичених із західніх мов: аероплян, баяда, новеля, капеля, бациля, бальон, шабльон, фльота, блюза, Німелюнги, балькон Альжир опаль і ін. (рішає словник).

2) як **не м'яке л** — в давніших запозиченнях, особливо в грецької мови: адмірал, генерал, фалш, скандал, Балкан, Далмація, атланти, Ладемон, Платон, фабула, формула, апологія, логіка, пролог, філософія... Але чуже *l+e* передаємо завжди нашим **ле** (тут середнє між твердим і м'яким): білет, Палермо, телефон, електрика і ін.

Так само середнім **л** передаємо англійське *l* перед приголосівками й на кінці слова: Албiон, біл, бул, Мілтон, Фултон, Мекдоналд, Рузвелт і ін.

г) Грецьке **ө** — нашим **т**: театр, теологія, метода, патос, катедра, міт, ортографія, арифметика, Атени, Методій, Тома, Теодор, Теодосій, Тимотей; але: Афон, Хома.

д) Грецьке **“бета” (В)** — нашим **в** у давніших запозиченнях: Вавилон, Василь, Варвара, Алквіяд, Візантія, Віфлеєм, символ, диявол; нашим **б** — як ці слова прийшли до нас із Заходу: Арабія, базиліка, біблія, базальт, алябастер, Бакх, Теби і т. п.

е) Грецьке **“сігма”** — нашим **с** на початку слова й між голосівками: Софія, Василь, філософія, просодія, семасіологія, гексаметр...

Так само **с** в словах романського походження: інтенсивний, емульсія, претенсія, каруселя, пресумція...

є) Еспанське **s** та **z** між голосівками — нашим **с**: Венесуеля, Вальпараїсо і ін.

ж) Англійське **w** — нашим **в** (не **у**): ват, Вайт, Велз, Вайлд, Вестмінстер, Вітман, Віклеф...

з) У чужих словах пишемо **ф** (не **хв**): факт, француз, форма, фабрика, фантазія, філософія, Фавст, професор і ін.

и) У чужих словах приголосівки **не** подвоюються, хіба в деяких випадках: **брутто, нетто** і ін. (диви § 8, б, 4.).

і) Але подвоєні приголосівки зберігаються в чужих власних назвах: **Шіллер, Мюллер, Тассо** і ін. (диви § 8, б, 5.) ...

й) Подвоєні приголосівки в назвах власних залишаються й у похідних словах, нпр.: **марокканець**, але перед наростком **-ськ-** пишемо одну приголосівку: **андорський** і ін.

к) ПРИМІТКА: запам'ятати правопис таких груп: **-грам-, -граф-, -лог-, -філ-, -гео-, -гог-**; їх писати тільки так!

§ 29. Чуже -тр, -др

У закінченнях чужих слів пишемо **-тр, -др**: **ареометр, реєстр, театр, центр, олеандр**, хоч у давніших пишемо **-тер, -дер**: **Олександр, магістер, міністер, циліндер** і т. ін.

§ 30. Грецьке “ета”

1) в словах давно запозичених передаємо нашим **и**: **митрополит, псалтир, Ярина, Ірина, Дмитро**...

2) в словах новозапозичених із Заходу — нашим **е**: **летаргія, амнестія, магнет, система, атлет, хемія** і ін.

§ 31. *eu, o* з двома точками, *и*

1) **Французьке** *eu* передаємо нашим **е**, **Сент-Бев, Гарфлер**...

2) **Німецьке** *o* (з двома точками) передаємо також нашим **е**: **Гете**.

3) **Англійське** *и* (в закритому складі) нашим **е**: **Бернс, Дефферін**...

§ 32. *и, и* з двома точками

1) **Французьке** *и* передаємо нашим **ю**: **Бельвю, меню, жюрі, Жюль Верн, нюанс, Мюссе**;

2) **німецьке** *и* (з двома точками) також нашим **ю**: бюро, Люксембург, Мюнцер, Мюллер, бюргер, Дюрінг, Шюц, Дюс-сельдорф, Нюрнберг, Мюнхен.

§ 33. Відміна чужих слів

Чужі іменники відмінюються за українськими взірцями, особливо іменники на **-о**: авто, бюро, депо, кіно і ін., як українські іменники середнього роду.

Зовсім не відмінюються чужі слова:

- 1) на **-е, -є**: купе, негліже, Гете, Гайне, Готьє;
- 2) на **-і**: Россіні, Дізраелі, Гарібальді, жюрі, попурі, таракірі, ефенді;
- 3) на **-у, -ю**: інтерв'ю, Анжу, Реклю, Коцебу...
- 4) на **-а, -я**: Бора, Борджа, Бенуа.

§ 34. Чужі прізвища

Чужі прізвища відмінюються як наші чоловічі йменники тільки тоді, коли в називнику кінчаються приголосівкою: Гаріман, Шекспір, Павль...

1) В чужих прізвищах: польських, російських і ін. слов'янських українізуємо наросток **-ський, -цкий, -скі, -цкі, на -ський, -цький**: Пілсудський, Гловацький, Палацький...

2) В інших випадках (**-скої, -цкої, -ин, -ич, -ін, -іч, -ік, -ав, -ев, -ек** і ін.) залишаємо чужу вимову: Трубецкой, Державін, Чаплигін, Міцкевіч, Караджіч, Ягіч, Гавлічек, Крилов, Цонев, Бєлий, Гартни, Бяли (пол.), Біли (чех) і т. ін.

Подібно діється з слов'янськими географічними назвами: в них залишаємо здебільша чужу вимову: Калуга, Бєоград, Дубровнік, Угліч, Брудзев, Августов, Курськ, Томськ, Глуськ (Głusk), Сараєво, Болєславец, Маріца, Бялобжеги, Двіна і ін.

РОЗДІЛОВІ ЗНАКИ

§ 35. Крапка

Крапки (.) вживаємо.

а) на кінці речення;

б) після порядкових числівників (цифрових) і

в) після скорочених слів.

ПРИМІТКА: В скороченнях метричних мір, нпр., г (грам), м (метр) крапки не вживається.

§ 36. Кома (Протинка)

Коми (протинки ,) вживається до відділення:

а) рівнорядних речень, головного речення від підрядного співрядних речень (якщо зміст речення не вимагає іншого знаку);

б) скорочених речень, вставних слів і при вживанні кличника;

в) назв різних предметів, прикмет і т. п. при їхньому вилічуванні й

г) пригадки.

§ 37. Середник

Середника (;) ставимо при довших періодах, при поширених реченнях; тут він — знак середній між крапкою і протинкою.

§ 38. Двокрапка

Двокрапки вживаємо (:)

а) перед вичислюванням або ближчим пояснення у контексті й

б) перед дослівно наведеними чужими словами.

§ 39. Знак оклику

Знак оклику (!) стоїть у кінці речення-оклику, окликової фрази й узагалі в таких словосполученнях, які треба читати піднесеним голосом.

ПРИМІТКА: Для вияву іронії, обурення, здивування й т. д. в тексті вживаємо одного або й більше знаків оклику; їх кладемо звичайно в дужки.

§ 40. Знак питання

Знак питання (?) ставиться при кінці питальних речень і взагалі слів чи зворотів, що в них міститься питання.

ПРИМІТКА: Для виявлення сумніву, чи теж критичної настанови до цитованого місця ставимо один або й більше знаків питання в дужках.

§ 41. Крапки

Крапки (звичайно три в ряд ...) ставляться:

- а) для зазначення перерваності, вривчастості або неокінченості фрази;
- б) для вислову хвилювання, гніву, зворушення й узагалі сильніших переживань в зв'язку з текстом;
- в) для означення пропуску в цитаті, коли її береться не з початку речення.

§ 42. Риска, розділка

Риски (—) вживається:

- а) на знак зупинки в реченні, при наглім звороті, або вривку думки;
- б) для втручення в речення слова, що не стоїть з ним у ближчому граматичному зв'язку.

Розділки (-) вживаємо:

- а) при переносі слів із рядка в рядок;
- б) при повторюванні тих самих слів безпосередньо після себе для скріплення сили звороту;
- в) поміж складеними, слабо споєними словами.

§ 44. Дужки

У дужки ([()]) беруться:

- а) всякі уваги, пояснення до тексту, вставні слова й речення, подані як додаткові пояснення тексту;
- б) завваги в драматичних текстах при прямій мові дієвих осіб;
- в) відзначуване прізвище автора після цитати й
- г) знаки оклику й питання в окремих випадках (пор. примітки до §§ 39 й 40).

§ 45. Лапки

У лапки ("") беруться:

- а) чужі прямі слова (при чому вживаємо малої букви тоді, коли цитата входить у речення як його складова частина);
- б) окремі назви творів мистецтва й літератури, часописів, кінофільмів, фабрик і т. п.;
- в) слова, або назви, що наводяться за кимсь з відтінком іронії чи призириливої настанови до даного вислову.

ДІЛІННЯ СЛІВ

§ 46. Загальні правила

При переносі слів треба пам'ятати про такі основні правила:

- а) не ділимо односкладових слів;
- б) не ділимо двозвуків **ав, яв, ев, єв, ив, їв, ів, ов, ув, юв, ай, яй, ей, ий, їй, ой, уй, юй**;

в) коли важко розділити якесь слово, тоді треба керуватися або основами словотвору, відділюючи складові частини слова, наростки, приростки, або взагалішому переносячи до другого рядка стільки приголосівок, скільки може стояти на початку окремого слова: до|брий (брити), товари|ство (створити) й т. д.

г) діління слова не сміє йти врозріз із законами ікання в закритих складах, цебто **о, е** залишаються в відкритих, **і**, що з ними чергується в закритих складах, нпр.: певніс|тю, але: певно|сти, коліс|це, але: коле|со й т. д.

г) склади закінчені на приголосівку залишаємо в даному рядку; приголосівка між двома голосівками належить до наступного рядка, нпр.: о|го|ло|шу|ва|ти й т. п.

§ 48. Приголосівкові групи та їх діління

Подаємо найважливіші приголосівкові групи й їх діління коли не вистарчають правила подані вище (зокрема § 46 б—г):

- б: б|б; б|в; б|г; б|д; бз¹); б|к; бл¹); б|н; бр¹); б|ств; б|ськ;
б|ч; б|шк; б|ц.

1) З виїмками § 46 в—г.

в: в|м; в|в; в|г; в|д; в|дж; в|жд; в|з; в|з; в|з|т; в|к; в|к|тр;
в|м; в|н; в|п; в|р; в|с; в|ськ; в|ст; в|ств; в|т; в|т|к; в|ц;
в|ч; в|ш.

г: г|к; г|л; г|н; г|т; г|ш; г|ц.

г: гв; г|д; г|л; г|м; г|р.

д: дв¹; д|д; дж¹); дз; д|к; дл¹); д|н; др¹); д|ств; д|ськ; д|ш;
д|т.

ж: ж|б; жв; ж|д; ж|дж; ж|к; ж|м; ж|н; ж|ц.

з: збр; зв¹); зд¹; здр; з|ц; з|к; з|к; з|т; з|ц; з|ч; з|ш.

й: перед приголосівками остається в тому самому рядку
(пор. § 46 б).

к: к|б; кв; к|к; кл; кль; кн; кр; кс; ксп; к|т; к|тр; к|ц; к|ч;
к|ш.

л: перед приголосівками остається звичайно в тому са-
мому рядку; теж саме й **ль**.

м: остається — з малими виїмками, нпр. мп|т — в тому
самому рядку.

н: остається на кінці того самого рядка, з виїмкою:
нк|ц; нс|кр; нт|г; нт|ськ; нц|л.

п: п|к; пл; п|п; пр; пс; п|ськ; п|ц; п|ч; п|ш.

р: перед приголосівками остається звичайно на кінці того
самого рядка; виїмки: рд|к; рт|к; рт|ськ; рч|м.

с: сб; ск; ськ; скл; скр; скв; сл; см; сь|м; сн; сн; оп; спр;
ст¹); ств; ст|к; ст|м; ст|н; стр; с|ф; с|о.

т: тв; т|к; тл¹); тн¹); тр; т|ств; т|ськ; т|т; ть|б; ть|м.

ф: фл; вр; ф|сть; ф|т; ф|ф.

х: хв; х|к; х|л; х|м; х|р; х|ш.

ц: ц|тв; ц|і; ць|к.

ч: ч|к; ч|л; ч|м; ч|н; ч|т; ч|ч; ч|ш.

ш: ш|к; ш|л; ш|н; ш|тр.

1) З виїмками правила 46, в—г.

ВАЖЛИВІШІ СКОРОТИ

Часто вживані слова й звороти загального значення (апелятивні) скорочуємо в письмі й у друку. При скорочуванні вриваємо слово здебільшого на приголосівці й відзначаємо його неповність крапкою (пор. § 35). Ось важніші скороти в українській мові:

амер. — американський	див. — дивися
Б.А. — бакаляр гуманістичних наук.	дипл. — диплом
адв. — адвокат	дир. — директор
Б. К. — Бритійська Колombія	дол. — доляр
бл. п. — блаженної пам'яті	др. або д-р — доктор
в. — вік	З. — знахідник
вв. — віки	зам. — замість
в-во — видавництво	звич. — звичайно
Вп. — Високоповажаний	зл. — злотий (гріш)
ВП. — Високоповажаний Пан	з обм. пор. — з обмеженою порукою
Всч. — Всечесніший.	інж. — інженер
Вш. — Вельми-, Високоша-	інсп. — інспектор
новний	і т. д. — і так далі
вр. — власноручно	і т. ін. — і таке інше
гл. — гляди	і т. п. — і тим подібне
гол. — головний	К. — кличник
гр. — грецький	кан. — канадійський
гр.-кат. — греко-католицький	Кв. — Квебек
гр.-прав. — греко-православ-	карб. — карбованець
ний	км. — кілометр
Д. — давальник	М. — Місцевик
д. — добродій	М.А. — магістер гуманістич-
дд. — добродії	них наук.
	Ман. — Манітоба

м. — міра; марка	Р. — родовик
м — метр	р. — рік; рід
мгр. — магістер	рим.-кат. — римо-католиць-
м-ко — містечко	кий
мн. — множина	рр. — роки
м. м. — минулого місяця	с. — село
м. р. — минулого року	св. — святий; світлий
м-то — місто	св. п. — світлої пам'яті
Н. — Називник	сен. — сенатор
нар. — народився; народже-	ст. — століття, сторіччя
ний	стор. або ст. — сторінка
напр. або нпр. — наприклад	ст. ст. — старого стилю
Н. С. — Нова Скошія	сцсл. — старо-церковно-сло-
н. ст. — нового стилю	в'янський
О. — орудник	тов. — товариш
о. — отець	т-во — товариство
одн. — однина	т. є. — то є
оо. — отці	т. зв. — так званий
Онт. — Онтаріо	т. зн. — то значить
п. — пан	т. ск. — так сказати б
п. з. — під заголовком	унів. — університет, універси-
пп. — панове	тетський
пов. — повіт; повість	ур. — уродився; уроджений.
пор. — порівняй	укр. — український
прав. — православний	ц. р. — цього року
П. Т. — повним титулом	цсл. — церковно-слов'янський
през. — президент.	ч. — число
проф. — професор; професій-	чит. — читай
ний	шк. — шкільний.

ГРАМАТИЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ —

GRAMMATICAL TERMINOLOGY

Абётка, а́збука — alphabet; апóстроф — apostrophe; артикуля́ція — articulation; асими́ляція — assimilation; а́фікс — affix; африка́та — affricate;

Білябіа́льний — bilabial; бу́ква, лі́тера — letter; веля́рний — velar; ви́гук — interjection; ви́д — aspect; ви́дих — expiration; ви́дихо́вий — expiratory; ви́звук — terminal sound; ви́звучний — terminal; ви́мова — pronunciation; ви́щий ступі́нь — comparative; ви́дкритий — open; ви́дміна — inflection; ви́дміна́ ймен — declension; дієслі́в= дієви́дміна; ви́дмінок — case; ви́дмінюва́ти — inflect; decline, conjugate; ви́дно́сний — relative; ви́дподі́бнення — dissimilation; ви́кази́вний — demonstrative; ви́ласний — proper.

Глу́хий — voiceless; го́вір — dialect; голо́сі́вка, голо́сний звук — vowel; голо́сні́ці — vocal chords; горта́нний — laryngeal; грама́тика — grammar; губни́й — labial;

Дава́льний, дава́льний ви́дмінок — dative; давноми́ну́лий — prepast; дво́губний — bilabial; дво́йна — dual; дво́кра́пка — colon; дво́звук — diphthong; де́фіс — hyphen; дзві́нкий — voiced; дисими́ляція — dissimilation; ди́фто́нг — diphthong; дієви́дміна — conjugation; дієи́мєнник — infinitive; дієприкме́тник — participle; дієприслі́вник — impersonal participle; дієсло́во — verb; ді́йсний спо́сіб — indicative; ді́я — action; доко́наний ви́д — perfective; допуста́вий — concessive; дробови́й — fractional; дужки́ — brackets;

Жіно́чий — feminine.

Загальне ім'я — appellative; задньопіднебінний — velar; задньоязиковий — articulated by the rear of tongue; займенник — pronoun; закінчення — ending; закритий — closed; заперечний — negative; збільшене ім'я — augmentative; збірний — collective; звичайний ступінь — positive; зворотний — reflexive; звук — sound; звуконаслідування — onomatopoeia; звукотворення — articulation; зв'язка — copula; здрібніле, зменшене ім'я — diminutive; зміна — change; зм'якшальний знак — mark of palatalisation; знак — mark; знак питання — question mark; знахідник, знахідний відмінок — accusative; зубний — dental;

Ікання — “ikannya” (i — change); іменник — noun; імення, ім'я — name; інтерпункція — punctuation; інтонація — intonation; інфікс — infix; інфінітив — infinitive;

Іменник — noun; ймення — name;

Кількісний — quantitative; кількість — quantity; клічний, клічна форма — vocative; кома — comma; корінь — root; крапка — period; крапка з комою — semicolon;

Лапки — quotation marks; літера — letter.

Майбутній час — future; малá буква — small letter; милозвучність — euphony; минулий час — past tense; місцевик, місцевий відмінок — locative; мішаний — mixed; множина — plural; мова — language; мовний — lingual; мовознавець — linguist; мовознавство — linguistics; м'який — soft;

Наголос — accent; найвищий ступінь — superlative; назва — (proper) name; називник, називний відмінок — nominative; назвук — initial sound; наказовий спосіб — imperative; нарісток — suffix; незвінкий — unvoiced; неозначений — indeterminate;

Означений — determinate; оклик — exclamation; ору́дник, ору́дний відмінок — instrumental; особа — person; особовий — personal;

Передньоязиковий — articulated by the front of tongue; питальний знак — question mark; півголосівка — half-vowel; підмет — subject; піднебіння — palate; плавкий, плавний — liquid; повноголос, повноголосся — “povnoholos”; подвоєння — duplication; пом’якшений — palatalised; пом’якшення — palatalisation; порядковий — ordinal; предмет — object; префікс — prefix; прийменник — preposition; прикметник — adjective; присвійний — possessive; приросток — suffix; прислівник — adverb; присудок — predicate; проривний — explosive; протинка — comma; протіснений — fricative;

Речення — sentence; рїска — hyphen; рід — gender; родовик, родовий відмінок — genitive;

Середник — semicolon; середній рід — neuter; середньо-піднебінний — palatal; середущий — middle; синтакса — syntax; склад — syllable; складений — composed; словотвір, словотворення — morphology; сполучний — conjunctive; сполучник — conjunction; спосіб — mood; стан — state; ствердження — dispalatalisation; ступенювання — comparison; ступінь — degree; сурядний — coordinate; сүфікс — suffix;

Твердий — hard; твердопіднебінний — palatal; теперішній час — present tense; транскрипція — transcription; транслітерація — transliteration;

Умовний — conditional; уподібнення — assimilation;

Флексія — inflection; фонетика — phonetics; фонетичний — phonetic; фраза — phrase; фрикативний — fricative;

Час — tense; частина — particle; числівник — numeral;

Шиплячий — sibilant, hissing;

Язык — tongue; якісний — qualitative; якість — quality; ясна — gum; яснівий — gum.

ЛІТЕРАТУРА

- Др. К. Кисілевський: Словничок української мови і головні правописні правила та замітки до відміни. Станиславів, Львів 1927.
- М. Возняк: Український правопис із словничком. Львів 1929.
- Ол. Синявський: Норми української літературної мови, Львів 1941.
- Б. Романенчук — Яв. Рудницький: Новий український правопис із словничком, Львів 1938.
- Ів. Зілінський: Український правопис, 4 видання, Краків-Львів 1943.
- Яр. Рудницький: Український правопис і правописний словник, Прага, 1942.
- Юрій Шерех: Головні правила українського правопису, Н. Ульм 1946.
- Петро Оксаненко: Український правопис, Авґсбург 1946.
- Проф. П. Ковалів: Граматичні і правописні вправи, Мюнхен, 1946.
- (Проф. М. К. Грунський-редактор:) Український правопис, Київ 1940.
- Др. Яр. Рудницький: Англійська передача української абетки (*English-Ukrainian Transliteration*), Авґсбург 1946.
- Народний Комісаріят Освіти УРСР: Український правопис, Київ 1946.

ВИДАННЯ
КОМІТЕТУ УКРАЇНЦІВ КАНАДИ

	Ціна
I. Всеканадійський Конгрес Українців Канади	\$1.00
II. Всеканадійський Конгрес Українців Канади	1.00
First Ukrainian-Canadian Congress	1.00
Second Ukrainian-Canadian Congress	1.00
Конференція Ширшої Ради КУК 1947 р.	0.25
Ukrainian Authors, опрavl.	1.00
Ukrainian Authors, брош.	0.75
Мене вчили зради, І. Гладун,	0.20
Чому я не хочу вертатись до СССР, І. Багрянйй,	0.20
Canadians of Ukrainian Origin, Population, N. I. Hunchak,	1.00
Our Comunists and the new Canadians, Prof. W. Kirkconnell,	0.25
Ukrainian Refugees, M. I. Mandryka,	0.25
National Minorities in U.S.S.R., Prof. W. Kirkconnell	0.25
Our Ukrainian Loyalists, Prof. W. Kirkconnell,	0.10
Ukraine — Atlas, Prof. G. W. Simpson,	.20

UKRAINIAN CANADIAN COMMITTEE,
722 McIntyre Bldg.,
Winnipeg, Man.

ДЕ ЩО Є?

	Стор.
Вступні уваги	7
Правопис голосівок	9
Правопис приголосівок	13
Правопис відмінюваних слів	26
Правопис іншомовних слів	47
Розділові знаки	54
Діління слів	57
Важливіші скороти	59
Граматична термінологія	60
Література	63

ІНШІ (НОВІШІ) ПУБЛІКАЦІЇ АВТОРА.

1. Лекції з порівняльної граматики слов'янських мов. Частина I. Накладом Авгсбурзької Студентської Громади. Авгсбург 1948. Стор. 76 і VI.
2. Нарис граматики сісл. мови. Накладом Українського Університету. Мюнхен 1946.
3. Наголос в Шевченковій поезії. Українська Вільна Академія Наук. Серія: Шевченко та його доба. I. Праці Шевченківської Конференції 1946. Авгсбург 1947. Стор. 60.
4. Граматичні Таблиці для шкіл і самонавчання. В-во "Українська Книга", Авгсбург 1946-7. Стор. 8.
5. Німецька мова. Лекції 1-20. Накладом "Інституту Живих мов", Авгсбург 1947. Стор. 64.
6. Нарис української діалектології. Накладом Української Студентської Громади в Авгсбурзі 1946. Стор. 48.
7. Л. Зизаній: Лексисъ (перевидання) 1696-1946. Стор. 23.
8. Англійська передача української абетки. (*English-Ukrainian Transliteration*) Augsburg. 1946. Стор. 4.
9. Український наголос як функційна проблема. Другий наклад. Відбитка з Наукового Збірника Українського Вільного Університету в Празі 1942. Стор. 16.
10. Як говорити по-літературному? Другий наклад. Стор. 64.
11. Чужомовні транслітерації українських назв. Сторін 6. 1948.
12. Вступ до слов'янознавства. Накладом Українського Вільного Університету, Мюнхен, 1948. Стор. 78.
13. (Разом із Ю. Луцьким:) *A Modern Ukrainian Grammar*. Minneapolis (1949), The University of Minnesota Press. Стор. 186.
14. *Slavic and Baltic Universities in Exile*. Slavistica 4. Winnipeg 1949. Стор. 16.

В И Д А Н Н Я
КОМІТЕТУ УКРАЇНЦІВ КАНАДИ

	Ціна
I. Всеканадійський Конгрес Українців Канади	\$1.00
II. Всеканадійський Конгрес Українців Канади	1.00
First Ukrainian-Canadian Congress	1.00
Second Ukrainian-Canadian Congress	1.00
Конференція Ширшої Ради КУК 1947 р.	0.25
Ukrainian Authors, опрavl.	1.00
Ukrainian Authors, брош.	0.75
Мене вчили зради, І. Гладун,	0.20
Чому я не хочу вертатись до СССР, І. Багрянний,	0.20
Canadians of Ukrainian Origin, Population, N. I. Hunchak,	1.00
Our Communists and the new Canadians, Prof. W. Kirkconnell,	0.25
Ukrainian Refugees, M. I. Mandryka,	0.25
National Minorities in U.S.S.R., Prof. W. Kirkconnell	0.25
Our Ukrainian Loyalists, Prof. W. Kirkconnell,	0.10
Ukraine — Atlas, Prof. G. W. Simpson,	.20

UKRAINIAN CANADIAN COMMITTEE,
722 McIntyre Bldg.,
Winnipeg, Man.